वपुःप्रकर्षं बलमिन्द्रियाणाम् । स्त्रीषु प्रहर्षं परमग्निवृद्धिं वर्णप्रसादं पवनानुलोम्यम् । रसायनस्यास्य नरः प्रयोगाल्लभेत जीर्णोऽपि कुटीप्रवेशात् । जराकृतं पूर्वमपास्य रूपं बिभर्त्ति रूपं नवयौवनानाम् । सिता मत्स्यण्डिकाऽलाभे धात्र्याश्च मृदु भर्जनम् । चतुर्भागजले प्रायो द्रव्यं गतरसं भवेत् ।"

च्यवान पु० च्यवन+पृषो० दीर्घः । च्यवनर्षौ "प्रमुञ्चन्तं द्रापिमिव च्यवानात्" ऋ०१।११६।१३० । "च्यवानात् च्यवनादृषेः" भा० "युवं च्यवानमश्विना जरन्तं पुनर्युवानं चक्रथः शचीभिः" ऋ०१।११७।१३ । "हे अश्विनौ युवं युवां शचीभिरात्मीयैर्भैषज्यलक्षणैः कर्मभिः जरन्तं जीर्य्यन्तं च्यवानमेतत्संज्ञमृषिं युवानं पुनर्यौवनोपेतं चक्रथः" भा० "च्यवानऋषिर्भवति स्तोत्राणां च्यवानमित्यस्य निगमा भवन्ति" इति निरु० ४।१९

च्यावन त्रि० च्यु–णिच्–ल्यु । च्युतिकारके "दुश्च्यावच्यावनो जेता हन्ता ब्रह्मद्विषां हरः" भा० कर्ण० ३४अ० । भावे ल्युट् । २च्युतिसम्पादने "यइदं च्यावनं स्थानात् प्रतिष्ठाञ्च शतक्रतोः" हरिवं० २८ अ० ।

च्यु गतौ भ्वा० आत्म० सक० अनिट् । च्यवते अच्योष्ट । चुच्युवे । च्युतः । च्युतिः "यस्तु न च्यवते नित्यम् यशसा वर्चसा श्रिया" भा०व० २१८ अ० । "अद्य ते कतिचिद्रात्र्यश्च्युतस्यार्य्यकवेश्मनः" रा० अयो० ७२।५। "न च्यवेयं स्वधर्म्मात्" भा०व० २८६ अ० । "अच्योष्ट सत्वान्नृपतिश्च्युताशः" "च्युताशनायाः फलवद्विभूत्या" भट्टिः उपसर्गपूर्वकस्य तत्तदुपसर्गद्योतार्थयुक्तगतौ ।

च्यु सहने सक० हसने अक० चु० उभ० सेट् । च्यावयति अचि(चु)च्यवत् त । चु(चि)च्यावयिषति

च्युत क्षरणे भ्वा० पर० अक० सेट् । च्योतति इरित् अच्युत अच्योतीत् । चुच्योत । च्युतः । "इदं शोणितमभ्यग्रं संप्रहारेऽच्युतत्तयोः" इदं कवचमच्योतीत्" इति च भट्टिः । [च्युतः । च्युतोपलः ।

च्युत त्रि० च्यु–क्त च्युत--क वा । १गते २क्षरिते च । अ-

च्युति स्त्री च्यु–भावे क्तिन् । १गतौ "सत्यात् च्युतिः क्षत्रियस्य न धर्मेषु प्रशस्यते" भा० आ०१०३अ० । "कुर्य्यां हरस्यापि पिनाकपाणेर्धैर्य्यच्युतिं के मम धन्विनोऽन्ये" कुमा० । च्यु भावे क्तिन् । २क्षरणे । मदच्युतिः । च्योतति शोणितमस्मात् अपादाने कि । ४गुदद्वारे शब्दार्थचि० ।

च्युप पु० च्यवन्ते भाषन्तेऽनेन धातूनामनेकार्थत्वात् च्यु–भाषणे प किच्च । वक्त्रे उज्ज्व० । पान्तादुपधत्वात् पुंस्त्वम् ।

च्युस हानौ हसने चु० उभ० अक० सेट् । च्योसयति ते अचुच्युसत् त ।

च्यूत पु० चूत+पृषो० । आम्रवृक्षे शब्दर० पाठान्तरम् ।

च्यौत्न न० च्यु–गतौ करणे त्नण् । १बले निघ० । कर्त्तरि त्नण् । २गन्तरि २अण्डजे-२क्षीणपुण्यजने" सि०कौ० ।

इति वाचस्पत्ये चकारादिशब्दार्थनिरूपणम् ।

२८९७पृ० चयशब्दपरिशिष्टम् ।

भावप्र० उक्ते ८दोषवृद्ध्यादौ "कालस्वभावोऽयमाहारादिवशात् पुनः । चयादीन् यान्ति सद्योऽपि दोषाः काले विशेषतः । चयकोपशमाः पूर्व्वाह्णे वसन्तस्य लिङ्गं, मध्याह्ने ग्रीष्मस्य, अपराह्णे प्रावृषः, प्रदोषे वार्षिकम् शरदमर्द्धरात्रे प्रत्यूषसि हेमन्तमुपलक्षयेत् । एवमहोरात्रमपि वर्षामिव शीतोष्णवर्षादोषोपचयप्रकोपोपशमान् जानीयादिति । सुश्रुतः । चयकोपशमा दोषा विहाराहारसेवनैः । समानैर्य्यान्त्यकालेऽपि विपरीते विपर्य्ययम् । समानैः तुल्यैः चयादियोग्यैरिति यावत् । विपर्य्ययं कालेऽपि वैपरीत्यं बोध्यम् । चयलक्षणमाह सुश्रुतः । स्वस्थानस्थस्य दोषस्य वृद्धिः स्याच्छ्वासकोष्ठता । पीतावभासता वह्निमन्दता चाङ्गगौरवम् । आलस्यञ्चयहेतौ तु द्वेषश्च चयलक्षणम् । सञ्चयोपहृता दोषा लभन्ते नोत्तरां गतिम् । ते तूत्तरासु गतिषु भवन्ति बलवत्तराः" ।